

DOI: 10.33270/02263101.4

УДК 340.134:340.11

КОЛОДІЙ Анатолій

доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України, 01024, вул. Пилипа Орлика, 3, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6647-700X>;

ЛАПКО Анатолій

кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України, 01024, вул. Пилипа Орлика, 3, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7044-0078>;

ХАЛЬОТА Андрій*

кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України, 01024, вул. Пилипа Орлика, 3, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8505-0055>

Методологія та методика забезпечення ефективності та якості законів відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність»

Анотація. Статтю присвячено теоретико-прикладному аналізу методології та методики забезпечення ефективності та якості законів у контексті оновленого правового регулювання, закріпленого Законом України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. Акцентовано, що чинність нормативно-правового акта не гарантує його дієвості чи відповідності суспільним потребам, а отже, потреба в науково обґрунтованій методиці реалізації законів є вкрай актуальною. У статті доведено, що ефективність і якість законодавства слід оцінювати через наявність сталого правового регулювання, досягнення очікуваних результатів, стабільність правозастосування, відповідність європейським правовим стандартам і збереження правового балансу в державі. Науково обґрунтовано концепцію методології та методики реалізації законів як цілісної системи, що охоплює ключові етапи: інформування суб'єктів, опанування правових норм, організаційно-практичне впровадження, правозастосування, контроль, оцінювання ефективності, правовий моніторинг і вдосконалення. У роботі визначено принципи, на яких мають ґрунтуватися методологія та методика: верховенство права, правова визначеність, системність, послідовність, передбачуваність, демократичність, відповідність публічним інтересам, науковість, прозорість і ресурсна забезпеченість реалізації. Доведено необхідність розроблення та впровадження Наукової концепції розвитку законодавства України як базового стратегічного документа, що надасть можливість адаптувати національну систему права, підвищити її стійкість й адаптивність до змін. Окреслено перспективу прийняття закону про правовий моніторинг як інструменту зворотного зв'язку між нормотворцем і суб'єктом правозастосування. Аргументовано, що реалізація запропонованих підходів сприятиме забезпеченню належної якості законодавства, правової стабільності та підвищенню легітимності права в суспільній свідомості.

Ключові слова: ефективність законів; якість законодавства; правотворча діяльність; реалізація законів; правовий моніторинг; методологія; методика впровадження; законодавча політика; нормативно-правовий акт.

Історія статті:

Отримано: 06.03.2026

Прийнято: 13.04.2026

Опубліковано: 29.05.2026

Рекомендоване посилання:

Колодій А., Лапко А., Хальота А. Методологія та методика забезпечення ефективності та якості законів відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність». *Філософські та методологічні проблеми права*. 2026. № 1 (31). С. 32–41. DOI: 10.33270/02263101.4

*Відповідальний автор

© Колодій А., Лапко А., Хальота А., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Питання ефективності та якості законів України протягом десятиліть постає як одне з центральних у теорії та практиці правотворчої діяльності. В умовах суспільної трансформації, активного реформування законодавства, адаптації до права Європейського Союзу, а також у період дії правового режиму воєнного стану й післявоєнного відновлення України потреба у високоякісному та дієвому законодавстві стає вкрай актуальною. Чинність закону ще не гарантує його результативного впливу на суспільні відносини, оскільки в Україні накопичено значний масив правових актів, які не реалізують на практиці або реалізують фрагментарно. Це пов'язано з недостатнім рівнем нормативної визначеності, неузгодженістю норм, неякісною правотворчою технікою, а головне – браком системного підходу до впровадження та моніторингу дії закону. Прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX є важливим кроком у реформуванні національного законодавства, однак цей акт, закріпивши базові засади нормотворення, не вирішив питання практичного механізму забезпечення ефективності та якості законів. Цей нормативно-правовий акт не містить детального алгоритму їх реалізації, критеріїв оцінювання, стандартів контролю або інструментів правового моніторингу. Тож постає необхідність розроблення спеціальної методики, яка надала б можливість комплексно організувати процес реалізації законів на практиці – від етапу набуття чинності до системного вдосконалення в межах циклу законодавчої політики.

Матеріали та методи

Аспекти порушеної проблематики висвітлено в працях українських дослідників, зокрема таких, як В. Косович (2015), Ю. Бірченко (2004), О. Волохов (2024), П. Кіндрат (2014), С. Цебенко (2021) та ін. Вони аналізували поняття ефективності закону, якості нормотворення, проблеми імплементації нормативно-правових актів. Однак більшість наукових досліджень мають фрагментарний характер і не формують єдиного підходу до розроблення методології та реалізації методики, яка охоплювала б повний життєвий цикл закону, включно з критеріями ефективності, результативності, впливу та зворотного аналізу. Тому пропонується стаття спрямована на подолання цього наукового вакууму шляхом формулювання засад нової методології реалізації законів як цілісної системи, ґрунтованої на принципах правової визначеності, стабільності, зворотного зв'язку та нормативної відповідальності.

Результати й обговорення

Однією з причин низької ефективності та якості законів, які приймають уповноважені суб'єкти правотворчої діяльності, передбачені частиною другою ст. 4 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX, є відсутність науково досконалої та практично апробованої методики їх забезпечення¹. Тому доцільним видається її теоретичне осмислення та викладення в будь-яких формах, зокрема у вигляді наукової статті.

Насамперед слід зазначити, що в умовах здійснення сучасних реформаторських заходів в Україні надзвичайно важливим є питання підвищення ефективності та якості законів, без чого неможливо провести економічні й інші перетворення, формування правової держави та громадянського суспільства, запровадження стабільної демократії, народовладдя, посилення боротьби зі злочинністю тощо. І ситуація не зводиться тільки до прийняття нових законів, оскільки їх кількість не засвідчує ефективну законодавчу врегульованість суспільних відносин, а отже, зміцнення правопорядку та законності. Постає необхідність у новій, вищій їх якості, стабільних механізмах їх утвердження, сприяння, реалізації, захисту, охорони та відновлення.

Оскільки в статті буде йтися про методику забезпечення ефективності та якості законів, що приймають уповноважені суб'єкти правотворчої діяльності в Україні, доцільно зауважити, що поняття «методика» у довідковій літературі визначають так: «1. Сукупність взаємозв'язаних способів і прийомів доцільного проведення будь-якої роботи. 2. Вчення про методи викладання певної науки, предмета» (Nadolnyi, Pylypenko, & Chernets, 2011). Також це «1) певна послідовність застосування сукупності методів або прийомів доцільного виконання будь-якої роботи; 2) галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності навчання певного навчального предмета (методика мови, методика філософії тощо)» (Provisions...).

Водночас «забезпечення» потлумачено як: 1. Дія за значенням забезпечити. 2. Матеріальні засоби до існування» (Provisions...); «дія за значенням забезпечити, у значенні “постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти когось, що-небудь у якихось потребах”. Дія у значенні “створювати надійні умови для здійснення чогось-небудь”. Матеріальні засоби для існування» (Zavadskyi, Osovska, & Yushkevych, 2006).

В економіці термін «ефективність» визначають як співвідношення між результатами виробничо-господарської діяльності самостійного

¹ Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364.

суб'єкта і використаними для одержання цих результатів матеріальними, трудовими і фінансовими ресурсами (затратами); в економіці і в менеджменті – максимізація результату за мінімальних витрат (Birchenko, 2004, р. 89). Крім того, якість об'єкта – сукупність властивостей об'єкта, що обумовлює його здатність задовольняти конкретні потреби, відповідати своєму призначенню та вимогам, що пред'являють (Birchenko, 2004, р. 350).

У юриспруденції ефективність законодавства визначають як співвідношення між фактичним результатом дії закону й тими соціальними завданнями, для реалізації яких його було прийнято (Quality of legislation...). Якість законодавства – це внутрішня сукупність соціальних і юридичних властивостей, притаманних його формі та змісту, що обумовлюють здатність законодавства задовольняти конкретні потреби суспільства (Vолоkhov, 2024). На підтвердження зазначеного п. 6 частини першої ст. 4 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII регламентує, що державну службу здійснюють з дотриманням, серед інших, принципу ефективності, який означає «...раціональне і результативне використання ресурсів для досягнення цілей державної політики»¹.

З цих позицій ми поділяємо думку авторів, які вважають, що ефективність законодавства визначають рівнем розвитку й упорядкованості ієрархічної системи законів та інших нормативно-правових актів, прийнятих з дотриманням правил нормотворчої техніки для забезпечення інтересів усіх суб'єктів правових відносин, соціально-економічного розвитку суспільства. Умовами забезпечення ефективності законодавства є відповідність сучасному стану розвитку суспільних відносин, якість законодавства, формування сучасної системи правового моніторингу. Також є потреба в подальшому розвитку змісту поняття ефективності законодавства та його використанні не лише в доктринальній, а й у легальній площині, тобто необхідним є його нормативне закріплення (Kindrat, 2014, р. 25-30).

Слушним видається підхід дослідників, які вважають, що якість законодавства є ключовим і навіть важливішим поняттям, ніж ефективність. Досліджуючи якість норм права, В. М. Косович (2015) акцентує, що має йтися не стільки про ефективність, скільки про якість законодавства як сукупність його позитивних характеристик і можливостей позитивно впливати на суспільні відносини, конкретних людей, їх групи та суспільство загалом. Водночас якість законодавства є лише умовою досягнення його ефективності в площині дотримання вимог нормотворчої

техніки, формування стійкої ієрархічної системи норм права, а отже, це поняття є вужчим за змістом, ніж поняття «ефективність законодавства», що охоплює також питання реалізації норм права (Tsebenko, 2021).

Досліджуючи забезпечення ефективності та якості законів, слід також урахувати думки тих авторів, які стверджують, що можна виокремити два ключові аспекти, які визначають відмінності під час формування підходів до оцінювання ефективності законодавства. Такі аспекти визначають умовами, які висувають для проведення оцінки. Це:

1) перспективність оцінювання:

– перспективне оцінювання (ex-ante) – аналіз можливостей і потенційних впливів закону до моменту його прийняття;

– ретроспективне оцінювання (ex-post) – аналіз фактичного впливу закону після його введення в дію;

2) основний параметр, який оцінюють:

– соціальна ефективність – визначає рівень задоволення законом соціальних потреб суспільства;

– державно-регуляторна ефективність – співвідносить матеріально-часові затрати державного апарату та реально досягнутий результат;

– юридична (правова) ефективність – досліджує якість нормативно-правових актів, рівень забезпечення всіма необхідними правовими процедурами для досягнення мети й завдань законодавства (Huivan, 2018).

Привертає увагу думка, що вимога якості закону охоплює два аспекти: 1) змістовий, який полягає в тому, що нормативні акти приймають з огляду на те, що людина є найвищою цінністю; 2) процедурний, за якого правотворча та правозастосовна практика відповідає таким вимогам, як: заборона зворотної дії закону; несуперечність закону; однаковість у застосуванні закону; застосування покарання виключно на підставі закону тощо (Pankratova, 2020; Luts, 2023; Khavroniuk, 2021).

Узагальнюючи викладене вище, можна стверджувати, що *ефективність і якість законів в Україні* – це їх здатність задовольняти інтереси суспільства, держави, особи, досягаючи максимально позитивних (корисних) результатів, які в них передбачено, з мінімальними матеріальними, фінансовими, організаційними й іншими затратами.

Зазначене дає змогу також сформулювати спільні ознаки ефективності та якості законів в Україні, а саме:

– визначаються рівнем розвитку й упорядкованості ієрархічної системи законів та інших нормативно-правових актів, прийнятих з дотриманням правил нормотворчої техніки;

– існують для забезпечення інтересів усіх суб'єктів правових відносин, політичного, економічного, соціального й іншого розвитку суспільства;

¹ Про державну службу: Закон України від 10 лют. 2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

– умовами їх забезпечення є відповідність сучасному стану розвитку суспільних відносин, досконалість законодавства, формування сучасної системи правового моніторингу тощо;

– актуальним і необхідним є їх повноцінне нормативне закріплення, насамперед у вигляді законів України «Про правотворчу діяльність», «Про закони та законодавчу діяльність», «Про підзаконні нормативно-правові акти» або інших, але за обов'язкового нормативно-правового врегулювання цього питання;

– якість законів є ключовим і вужчим за змістом, ніж поняття «ефективності законів»;

– ефективність і якість законів наочно виявляються на стадії їх реалізації. Реалізацією вважають «...процес їхнього фактичного втілення в суспільних відносинах через правомірну поведінку соціальних суб'єктів, що здійснюють належні їм суб'єктивні юридичні права й обов'язки» (Luts, 2023);

– для з'ясування рівня ефективності та якості законів застосовують різні критерії, головними з яких є перспективне й ретроспективне оцінювання; з'ясування соціальної, державно-регуляторної, юридичної (правової) ефективності.

У найзагальнішому вигляді сприяти забезпеченню ефективності та якості законів в Україні може запровадження в законодавчу теорію та практику таких концептуальних положень:

1) створення «Наукової концепції розвитку законодавства України», що відповідає частині четвертій ст. 22 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX¹ (Buriachok, & Dotsenko, 1973). Адже на її основі стає можливим формувати ієрархічну систему нормативно-правових актів, що регулюють й охороняють суспільні відносини у сфері розвитку законодавства України. Згодом закони, укази, постанови й розпорядження, інші нормативно-правові акти мають ґрунтуватися виключно на Конституції України та Науковій концепції розвитку законодавства України, їх завданням є конкретизація положень Концепції, надання їм визначеності, нормативності відповідно до певних сфер життєдіяльності;

2) закон не повинен бути тільки результатом діяльності державної влади, навпаки, він має стати основою її побудови і функціонування. У зв'язку із зазначеним постає питання про: прийняття нормативно-правових актів різної юридичної сили на всеукраїнському та місцевому референдумах; народну ініціативу (народну правотворчу й народну референтну ініціативи); місцеву ініціативу; народне вето; народне обговорення проєктів нормативно-правових актів; народне опитування стосовно нормативно-

правових актів; народну експертизу нормативно-правових актів і проєктів нормативно-правових актів;

3) у край важливе реальне визнання верховенства права та закону як у житті суспільства й держави, так і в правовій системі;

4) доцільно відмовитися від широкого тлумачення категорії «законодавство», яке визначають як сукупність не тільки законів, а й інших нормативних актів. Вищу юридичну силу повинен мати не тільки закон, законодавчий акт і міжнародний договір, на підставі і для виконання яких мають приймати інші правові акти. Для цього доцільно відмовитися від розуміння законодавства, зазначеного в Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміна «законодавство»)» від 9 липня 1998 року № 12-рп/98² й у частині першій ст. 9 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX³;

5) закони мають бути спрямовані на реалізацію головних положень Конституції України. Загалом механізми, що забезпечують пряму і безпосередню дію конституційних норм, заслуговують постійної уваги;

6) необхідно подолати неузгодженість між прийнятими законами та їх реалізацією. Зміцнити системні зв'язки всередині кожної галузі законодавства між різними галузями, законами та підзаконними нормативно-правовими актами;

7) слід наближати (адаптувати, стандартизувати) загальновизнані принципи й норми міжнародного права та національне законодавство;

8) закони мають узгоджуватися зі здійснюваними реформами, реалізовувати завдання економічного, політичного, соціального розвитку, з одного боку, забезпечувати цілісність і чітку структуру законодавства, мобільність й універсальність його галузей – з іншого;

9) є сенс прийняти Закон України «Про правовий моніторинг нормативно-правових актів», що зумовлено потребою врегулювання суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням ефективності та якості нормативно-правових актів, зокрема і законів України. Водночас необхідно

¹ Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»)» від 9 лип. 1998 р. № 12-рп/98. *Офіційний вісник України*. 1988. № 32. С. 59. Ст. 1209.

³ Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364.

обов'язково створити єдину державну структуру, яка здійснювала б актуальну для держави, а головне – планомірну функцію моніторингу.

Ефективність і якість законів, що приймають уповноважені суб'єкти правотворчої діяльності в Україні, наочно виявляється на стадії їх реалізації, що є однією зі складових їх забезпечення. Тож завдання методики забезпечення ефективності та якості законів України вбачається в сприянні послідовній, ефективній та якісній реалізації законів і досягненні бажаних результатів їх фактичного втілення, систематичному вивченню та наглядові за процесом здійснення законів та їх норм. Тому методика забезпечення ефективності та якості законів України передбачає наявність і виокремлення певної сукупності її принципів, до яких передусім слід віднести ті, що передбачені в ст. 3 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX¹, а саме:

1) верховенства права, що зумовлює:

а) панування права в життєдіяльності громадянського суспільства та функціонуванні правової держави; б) визнання необхідності підпорядкування «позитивного» права «непозитивному»; в) підпорядкованість держави та її інститутів правам людини; г) визнання пріоритету права перед іншими соціальними нормами (політичними, моральними, звичаєвими) тощо;

2) пріоритетності утвердження та забезпечення прав і свобод людини, дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини. Цей принцип закріплено в частині другій ст. 3 Конституції України, адже проголошено, що утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави². Дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини, про які йдеться в другій частині цього принципу, полягає в тому, що на їх підставі право, законодавство узгоджується з певними загальноновизнаними правовими стандартами. Дотримання передбачає встановлення єдиних, мінімальних, модельних вимог до правового врегулювання у сфері прав людини. Розрізняють міжнародні універсальні та регіональні стандарти прав людини;

3) демократичності – вимагає закріплення в законах повноважень Українського народу на прийняття нормативно-правових актів різної юридичної сили на всеукраїнському та місцевому референдумах; народну ініціативу (народну правотворчу та народну референдну ініціативу); місцеву ініціативу; народне вето; народне обгово-

рення проєктів нормативно-правових актів; народне опитування стосовно нормативно-правових актів; народну експертизу нормативно-правових актів і проєктів нормативно-правових актів;

4) законності – передбачає точне й неухильне виконання Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, прийнятих для їх фактичного втілення;

5) рівності перед законом – означає, що: по-перше, громадяни є рівними в правах і свободах; по-друге, нормативно-правові акти, насамперед закони України, які передбачають правові статуси фізичних і юридичних осіб, застосовують однаково до різних фізичних і юридичних осіб, соціальних спільнот;

6) юридичної (правової) визначеності – передбачає такі ознаки: чіткість викладення правових норм у нормативно-правових актах, насамперед у законах (взаємопов'язаність, несуперечливість); визначеність, ясність і недвозначність правової норми; можливість для особи відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки; відповідність правових норм нормам вищої юридичної сили, насамперед – конституційним і викладеним у міжнародних договорах; наявність повноцінного механізму реалізації, тобто фактичного втілення в суспільних відносинах; забезпечення передбачуваності застосування правових норм; стабільність правових норм, тобто незмінюваність протягом порівняно тривалого проміжку часу; гарантованість автентичної конкретизації правових норм в інших, насамперед підзаконних нормативно-правових актах, тощо;

7) послідовності – регламентує, що реалізація закону завжди повинна бути безперервною, тобто охоплювати всі стадії його фактичного втілення, а саме інформування про його положення, їх опанування, прийняття рішення про організацію реалізації, безпосередню реалізацію, контроль, оцінювання ефективності та якості, планування заходів з удосконалення;

8) пропорційності – має на меті встановлення в законах розумного балансу між наявними в демократичному суспільстві випадками обмеження прав людини та легітимною метою такого обмеження;

9) комплексності – врегульовує, що ефективна та якісна реалізація закону можлива тільки за умови його забезпеченості комплексом матеріальних, юридичних, організаційних, фінансових та інших заходів. Ігнорування якогось заходу не дозволить використати весь потенціал закону;

10) системності – передбачає, що для забезпечення ефективності та якості законів України необхідно враховувати вимоги норм інших законів, що регулюють однорідні суспільні відносини, а отже, слід погоджувати заходи щодо їх виконання. Ізольована реалізація одного закону шкодить ефективності та якості правового регулювання загалом;

¹ Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364.

² Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

11) загальності – означає, що для забезпечення ефективності та якості законів у їх реалізації мають брати участь усі суб'єкти, що передбачені його нормами, а саме державні органи, підприємства й установи, об'єднання громадян, окремі громадяни, медіа;

12) необхідності й обґрунтованості – передбачає розроблення та прийняття законів, що є актуальними, значущими, об'єктивно зумовленими, такими, що відповідають реальним суспільним відносинам і розраховані на їх сучасне врегулювання та охорону;

13) наукового забезпечення – означає необхідність отримання об'єктивного наукового знання про забезпечення ефективності та якості законів України, а тому його слід використовувати в процесі розроблення будь-якого наступного закону для забезпечення ефективності та якості законодавства України загалом;

14) ресурсної забезпеченості – передбачає, що закони будуть якісними й ефективними, якщо будуть забезпечені необхідними матеріальними, фінансовими, організаційними, науковими, кадровими й іншими засобами та заходами.

Тож можна стверджувати, що забезпечення ефективності та якості законів України можливе лише за умови дотримання певної послідовності їх фактичного втілення, насамперед – реалізації. Послідовністю (стадійністю) забезпечення ефективності та якості законів необхідно вважати поступовість (доцільну черговість) виконання дій щодо їх фактичного втілення в соціальній поведінці. Ці дії слід здійснювати в такому порядку:

1) *організація інформування про положення закону* – перша й обов'язкова стадія, що забезпечує ефективність і якість реалізації закону. Сутність її полягає в тому, що керівники всіх соціальних інституцій, яких стосується закон, мають створити структури або призначити відповідальних з накопичення та інформування співробітників щодо головних положень прийнятого закону. Для цього можна використовувати послуги державних і недержавних юридичних організацій;

2) у зв'язку зі значним масивом законів, взаємозалежністю їх норм, складністю змісту, забезпечення ефективної та якісної їх реалізації можливе тільки за умови їх *повного опанування* – друга стадія. Вона вимагає систематичної та послідовної роботи керівників усіх соціальних інституцій щодо підлеглих і підпорядкованих, а також суспільства й держави щодо окремих громадян. Мета цієї стадії полягає в тому, щоб реалізувати три головні завдання: 1) сформувати вміння знайти необхідний закон; 2) зрозуміти його зміст; 3) юридично правильно реалізувати його на практиці. Форми вивчення змісту законів можуть бути найрізноманітнішими за видами й ефективністю, але оптимальними вважаємо такі за ступенем продуктивності: 1) юридична освіта;

2) правова пропаганда; 3) правова агітація; 4) індивідуальне вивчення законів; 5) юридична практика. Слід у нормативних актах, які стосуються державної та муніципальної служби, регламентують процес і порядок здійснення управління в найширшому його розумінні, встановити правила, відповідно до яких у сучасних умовах знання законодавчих актів є показником професійної підготовленості керівника, посадової особи, кваліфікації робітника в межах його службових обов'язків. У період розбудови правової держави та громадянського суспільства професійна правова підготовленість має стати передумовою одержання вищої кваліфікації, рангу, ступеня для всіх категорій робітників і службовців;

3) *прийняття рішення про організацію реалізації закону* – третя стадія. Під час організації фактичного втілення закону необхідно дотримуватися таких правил:

– пам'ятати, що підготовка до реалізації закону передбачає необхідність здійснення трьох взаємопов'язаних дій: а) організації добровільної реалізації закону у формі використання, виконання та дотримання; б) організації владної реалізації закону у формі застосування. Воно може полягати у виданні правозастосовних актів чи рішень, що містять заходи з реалізації закону або ж норми, що конкретизують закон; в) організації заохочувальних дій, що передбачають діяльність органів влади (прокуратури, суду, поліції тощо) і спрямовані на попередження правопорушень й охорону громадян та організацій від негативних наслідків невиконання закону;

– завжди слід створювати юридичний механізм забезпечення ефективної та якісної реалізації закону. А це своєю чергою передбачає: а) видання відповідних норм, що покладають на посадових осіб й інших виконавців повноваження з реалізації вимог закону. Це можливо за допомогою правореалізаційних актів (наказів, рішень, розпоряджень), які визначають правовий статус певних осіб за фактичним утіленням законів; б) створення і запровадження процесуальних норм, що встановлюють порядок дій з реалізації норм закону, їх послідовність щодо досягнення мети, передбаченої законом. Здебільшого такі процедури вводять юридичними актами – правилами, інструкціями, регламентами тощо; в) передбаченням заходів заохочення за належну реалізацію законів (пільги, переваги, стимули); г) встановленням заходів покарання за невиконання чи неналежне виконання законів (стягнення, позбавлення, осуд);

4) *безпосередня реалізація законів* – четверта стадія, яка має ґрунтуватися на його: 1) додержанні – це форма реалізації норм закону, яка полягає в тому, що суб'єкти узгоджують свою

поведінку з нормами-заборами. Тобто сутність додержання норм законів полягає в тому, що суб'єкт утримується від порушення заборон, які містяться в законі; 2) виконанні – це така форма реалізації норм закону, що передбачає дії суб'єктів зі здійснення зобов'язального веління закону. Якщо в нормі закону міститься обов'язок, то простого утримання суб'єкта від здійснення певних дій вже недостатньо. Крім того, в низці випадків її може бути кваліфіковано як протиправну поведінку; 3) використанні – це форма реалізації норм закону, яка виявляється в здійсненні повноважень, які надані нормами закону певним суб'єктам. Особливість використання норм закону полягає в тому, що суб'єкт сам вирішує, використовувати чи утриматися від використання суб'єктивного права, яке йому належить; 4) застосуванні – це спрямована на реалізацію норм закону й здійснювана в спеціально встановлених формах владна, творчо-організаційна діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування й уповноважених громадських об'єднань з прийняття індивідуально-конкретних правових приписів з метою вирішення конкретної справи. Безпосередні дії з реалізації норм закону, що відбуваються в окреслених формах, слід здійснювати в певній послідовності. Оптимальною видається така процедура: 1) прийняти конкретне рішення щодо порядку реалізації закону; 2) видати певну кількість локальних актів, що розвивають і забезпечують реалізацію закону; 3) виділити необхідні матеріально-фінансові й інші засоби для реалізації закону; 4) здійснити організаційно-управлінські заходи, які необхідні відповідно до закону; 5) передбачити заходи законодавчого характеру й діяльності правоохоронних органів; 6) організувати контроль за реалізацією закону та здійснити підготовку пропозицій з його вдосконалення; 7) збирати й оцінювати інформацію про різні зміни в середовищі, яке регулює та охороняє закон. Усі ці заходи слід планувати конкретно, тобто чітко визначають: 1) що планують зробити; 2) які мають бути результати; 3) хто є виконавцем або відповідальним за захід; 4) у який термін його має бути виконано;

5) *контроль за ефективною та якісною реалізацією законів* – п'ята стадія цього процесу. На наш погляд, доцільно використати такі форми контролю: 1) заслуховувати інформацію про реалізацію законів на сесіях місцевих рад, засіданнях їх виконавчих комітетів, загальних зборах громадських об'єднань тощо; 2) аналізувати реалізацію законів на нарадах; 3) робити перевірки на місцях; 4) вивчати матеріали громадської думки (скарги, виступи в пресі, анкети опитувань тощо); 5) аналізувати статистичну й іншу інформацію; 6) вдаватися до проведення наукових експертиз стану реалізації

законів; 7) здійснювати правовий моніторинг. У разі виявлення порушень закону контроль має переростати в правозахисні дії. Оптимальними з них є: 1) звернення до господарського, адміністративного, вищого спеціалізованого суду; 2) звернення до суду в системі судуострою України; 3) звернення до Європейського суду з прав людини; 4) звернення до органів поліції; 5) використання права відміни актів, що суперечать законам; 6) здійснення прокурорського нагляду за виконанням законів тощо;

6) *оцінювання ефективності та якості реалізації законів* – шоста стадія, щодо якої слід зауважити, що її належне здійснення можливе тільки за наявності обліку законів і стану їх фактичного втілення. Тому необхідно створити банки даних про законодавство й законність, які мають фіксувати дані щодо режиму точного і неухильного виконання законів усіма державними органами, об'єднаннями громадян та окремими громадянами. Для цього слід: 1) ввести точний класифікатор законодавства; 2) використати електронну технологію його обробки; 3) організувати узагальнення даних правоохоронних органів про стан законності; 4) увести режим користування цим банком даних. Облік може бути картковим чи автоматизованим, безумовно, останній є досконалішим, але це залежить від конкретних можливостей. Безпосереднє встановлення ефективності та якості можливе шляхом зіставлення норм закону й закону загалом із фактичними результатами його реалізації, з тим станом регульованого середовища, що є фактичним і яке може бути оціненим на підставі кількісних і якісних показників. Таке оцінювання може: 1) виявити типові порушення законів, а саме: а) прийняття рішень у супереч нормам закону; б) неправильне тлумачення норм закону; в) недоцільне застосування частини норми закону; г) втручання в компетенцію інших органів й організацій; д) обмеження прав громадян; е) невикористання норм закону; ж) неправильне застосування норм закону тощо; 2) встановити причини порушення законів, якими можуть бути: а) матеріальне становище; б) економічні фактори; в) політична нестабільність; г) незадовільна робота державних органів; д) незастосування мір відповідальності; е) низька якість закону; ж) безсистемне прийняття законів; з) невисокий рівень правової культури громадян; к) правовий нігілізм суспільства тощо; 3) схарактеризувати негативні, побічні наслідки неефективної, неякісної реалізації закону (прямі збитки, моральна шкода); 4) визначити вплив рівня законності на стан господарської, соціальної, управлінської діяльності, поведінку громадян. Для цього: а) зіставити закони й фактичні результати їх реалізації; б) з'ясувати вплив неправових факторів; в) оцінити правові результати;

7) **планування заходів з удосконалення реалізації законів** – сьома стадія, загалом її може бути зведено до трьох магістральних напрямів: 1) усунення відхилень від закону й удосконалення правозастосовної діяльності (наприклад, покращення діяльності державних органів); 2) додаткове забезпечення закону (наприклад, матеріально-технічними або фінансовими засобами); 3) зміна, доповнення законів, відміна його окремих положень.

Висновки

Забезпечення ефективності та якості реалізації законів має стати пріоритетом як у діяльності законодавця, так і у сфері правозастосування загалом. На основі аналізу положень Закону України «Про правотворчу діяльність» і сучасних наукових підходів обґрунтовано необхідність розроблення цілісної методики реалізації нормативно-правових актів. Така методика має враховувати всі ключові етапи: від інформування суб'єктів правозастосування та належного впровадження законів до оцінювання їх ефективності, результативності, стабільності й потреби в удосконаленні.

Запровадження системного підходу до реалізації законів сприятиме не лише підвищенню їхньої правової дієвості, а й формуванню довіри

громадян до норм права, інституцій держави. Необхідною умовою цього є також розроблення Наукової концепції розвитку законодавства України, яка має стати стратегічним документом у сфері правотворчості.

Викладений у статті підхід до методики забезпечення ефективності та якості законів відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність» є лише першим, але необхідним кроком у напрямі вдосконалення реалізації та охорони чинного законодавства. У разі її створення – в такому чи іншому вигляді – і подальшого нормативного закріплення, цей підхід набуде ознак системності, комплексності й послідовності, що своєю чергою сприятиме формуванню якісного законодавства та розвитку правової держави в Україні.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Birchenko, Yu.I. (2004). Some criteria for assessing the quality and effectiveness of regulatory legal acts. *Naukma Scientific Papers. Series "Legal Sciences"*, 26, 9-14. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8220>
- [2] Buriachok, A.A., & Dotsenko, P.P. (Eds.). (1973). *Dictionary of the Ukrainian language*. (Vol. 4). Kyiv: Nauk. dumka. Retrieved from <https://sum.in.ua/s/metodyka>
- [3] Huivan, P.D. (2018). The essence of the principle of the effectiveness of law: a temporal aspect. *Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Series "Political Science. Sociology. Law"*, 3(39), 111-116. DOI: 10.20535/2308-5053.2018.3(39).193803
- [4] Khavroniuk, M.I. (2021). On the inconsistency of the Criminal Code of Ukraine with the principle of legal certainty. *Scientific Notes of the NaUKMA. Series "Legal Sciences"*, 8, 69-84. DOI: 10.18523/2617-2607.2021.8.69-84
- [5] Kindrat, P.V. (2014). The effectiveness of legislation: a conceptual and terminological aspect. *Legal Informatics*, 3(43), 55-59. Retrieved from <https://ippi.org.ua/kindrat-pv-efektivnist-zakonodavstva-ponyatiino-terminologichnii-aspekt>
- [6] Kosovych, V.M. (2015). General theoretical aspects of improving regulatory legal acts of Ukraine. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv.
- [7] Luts, L.A. (2023). The principle of legal certainty: current state and prospects. *Legal scientific electronic journal*, 8, 21-27. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-8/2
- [8] Nadolnyi, I.F., Pylypenko, I.I., & Chernets, V.H. (Eds.). (2011). *Philosophy: dictionary-reference* (3rd ed., rev.). Kyiv: NAKKKiM.
- [9] Pankratova, V.O. (2020). Prohibition of retroactive effect of regulatory legal acts as a manifestation of the stability of legislation. *Academic notes of the V.I. Vernadsky Tavrishesky National University. Series "Legal Sciences"*, 31(70), 6, 1-6. DOI: 10.32838/TNU-2707-0581/2020.6/01
- [10] Provision. Site "Wiktionary". Retrieved from <https://uk.wiktionary.org/wiki/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>
- [11] Provisions. Site "Dictionary UA. Portal of the Ukrainian language and culture". Retrieved from <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>

- [12] Quality of legislation. Site "Wikipedia". Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0
- [13] Tsebenko, S.B. (2021). The requirement of the "quality" of the law as one of the main aspects of the principle of the rule of law. *Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law*, 4, 31-35. DOI: 10.51547/ppp.dp.ua/2021.4.6
- [14] Volokhov, O.S. (2024). On the issue of defining the concept of "effectiveness of legislation" and its use. *Current problems of politics*, 73, 25-30. DOI: 10.32782/app.v73.2024.3
- [15] Zavadskyi, Y.S., Osovskaya, T.V., & Yushkevych, O.O. (2006). *Economic Dictionary*. Kyiv: Condor.

Список використаних джерел

- [1] Бірченко Ю. І. Деякі критерії оцінки якості та ефективності нормативно-правових актів. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2004. Т. 26. С. 9–14. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8220>
- [2] Словник української мови : в 11 т. / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4 : І–М. 840 с. URL: <https://sum.in.ua/s/metodyka>
- [3] Гуйван П. Д. Сутність принципу ефективності права: часовий аспект. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія «Політологія. Соціологія. Право». 2018. № 3 (39). С. 111–116. DOI: 10.20535/2308-5053.2018.3(39).193803
- [4] Хавронюк М. І. Щодо невідповідності кримінального кодексу України принципу юридичної визначеності. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2021. Т. 8. С. 69–84. DOI: 10.18523/2617-2607.2021.8.69-84
- [5] Кіндрат П. В. Ефективність законодавства: понятійно-термінологічний аспект. *Правова інформатика*. 2014. № 3 (43). С. 55–59. URL: <https://ippi.org.ua/kindrat-pv-efektivnist-zakonodavstva-ponyatiino-terminologichnii-aspekt>
- [6] Косович В. М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2015. 38 с.
- [7] Луць Л. А. Принцип правової визначеності: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 21–27. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-8/2
- [8] Філософія : слов.-довід. / за ред. І. Ф. Надольного, І. І. Пилипенка, В. Г. Чернеця. 3-тє вид., доповн., випр. і переробл. Київ : НАКККІМ, 2011. 480 с.
- [9] Панкратова В. О. Заборона зворотної дії нормативно-правових актів як прояв стабільності законодавства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2020. Т. 31 (70). № 6. С. 1–6. DOI: 10.32838/TNU-2707-0581/2020.6/01
- [10] Забезпечення. *Вікісловник* : [сайт]. URL: <https://uk.wiktionary.org/wiki/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>
- [11] Забезпечення. *Словник UA. Портал української мови та культури* : [сайт]. URL: <https://slovnkyk.ua/index.php?swrd=%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>
- [12] Якість законодавства. *Вікіпедія* : [сайт]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0
- [13] Цебенко С. Б. Вимога «якості» закону як один з основних аспектів принципу верховенства права. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 4. С. 31–35. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.4.6>.
- [14] Волохов О. С. До питання визначення поняття «ефективність законодавства» та його використання. *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип. 73. С. 25–30. DOI: 10.32782/app.v73.2024.3
- [15] Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ : Кондор, 2006. 356 с.

KOLODII Anatolii

Doctor of Law, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Chief Researcher of the Department of Research on Lawmaking Problems and Adaptation of Ukrainian Legislation to EU Law of the Institute of Law-Making and Scientific-Legal Expertise of the National Academy of Sciences of Ukraine

01024, 3 Pylypa Orlyka St., Kyiv Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6647-700X>;

LAPKO Anatolii

PhD in Law, Leading Researcher of the Department of Research on Lawmaking Problems and Adaptation of Ukrainian Legislation to EU Law of the Institute of Law-Making and Scientific-Legal Expertise of the National Academy of Sciences of Ukraine

01024, 3 Pylypa Orlyka St., Kyiv Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7044-0078>;

KHALOTA Andrii

PhD in Law, Associate Professor, Leading Researcher of the Department of Research on Lawmaking Problems and Adaptation of Ukrainian Legislation to EU Law of the Institute of Law-Making and Scientific-Legal Expertise of the National Academy of Sciences of Ukraine

01024, 3 Pylypa Orlyka St., Kyiv Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8505-0055>

Methodology and Methods for Ensuring the Effectiveness and Quality of Laws in Accordance with the Law of Ukraine «On Lawmaking Activities»

Abstract. The article is devoted to the theoretical and applied analysis of the methodology and methods for ensuring the effectiveness and quality of laws in the context of the updated legal regulation enshrined in the Law of Ukraine «On Lawmaking» dated August 24, 2023, No. 3354-IX. The authors emphasize that the validity of a normative legal act does not guarantee its effectiveness or compliance with social needs, and therefore the need for a scientifically based methodology for implementing laws is extremely relevant. The article proves that the effectiveness and quality of legislation should be assessed through the existence of sustainable legal regulation, the achievement of expected results, the stability of law enforcement, compliance with European legal standards, and the preservation of legal balance in the state. The concept of the methodology and methods of implementing laws as an integrated system covering key stages is scientifically substantiated: informing subjects, assimilation of legal norms, organizational and practical implementation, law enforcement, control, effectiveness assessment, legal monitoring, and improvement. The work defines the principles on which the methodology and techniques should be based: the rule of law, legal certainty, consistency, predictability, democracy, compliance with public interests, scientific rigour, transparency and resource availability for implementation. The authors justify the need to develop and implement a Scientific Concept for the Development of Ukrainian Legislation as a basic strategic document that will allow adapting the national legal system and increasing its stability and adaptability to change. Particular attention is also paid to the prospect of adopting a law on legal monitoring as a tool for feedback between the legislator and the law enforcement agency. The authors express their conviction that the implementation of the proposed approaches will contribute to the quality of legislation, legal stability, and increased legitimacy of the law in the public consciousness.

Keywords: effectiveness of laws; quality of legislation; law-making activity; implementation of laws; legal monitoring; methodology; implementation methods; legislative policy; regulatory legal act.